

мінулага, а ў асобных выпадках чаргаваны з будучым часам. Нягледзячы на запавольванне і сцісканне нарацыі, твор успрымаецца як паўнаватрасны раман з інтрыгуючым зместам.

Такім чынам, белетрызаваная біяграфія ўяўляе сабой жыццёпіс рэальнай асобы, утвораны шляхам крэатыўнай інтэрпрэтацыі дакументальных сведчанняў. Прыкметамі такіх тэкстаў з’яўляюцца выкарыстаныя пісьменнікамі прыёмы і метады мастацкай літаратуры, публіцыстыкі і навукі; задзейнічаныя аўтабіяграфічныя запісы ў выглядзе дзённікаў, лістоў, нататак, мемуараў; псіхалагізм; парадыгматычнасць на ўзроўні цэлых тэкстаў; імпліцытны дыдактызм; выразна акрэсленая наратыўнасць. У айчынай літаратуры пры стварэнні белетрызаваных біяграфій найбольш плённымі стратэгіямі сталі зварот да традыцыйнай формы нарысаў (“Крыж на зямлі і поўня ў небе” В. Карамазава) і ўвасабленне ключавых паняццяў “новага журналізму” (“Сьлед матылька. Освальд у Менску” А. Лукашук). У першым выпадку аповед ажыццяўляецца ад асобы ўсёведнага наратара, тэкст адметны паралелізмам наратыўных інстанцый, а таксама прысутнасцю элементаў публіцыстычнага і сацыялагічнага даследавання. У другім выпадку полінаратыўны твор насычаецца вялікай колькасцю дакументаў-вобразаў, шырока ўжываюцца элементы крыніцазнаўства; пры “пагружэнні” аўтара, тоеснага наратара і пратаганісту, у матэрыял выкарыстоўваецца прыём “сцэна за сцэнай”.

Спіс выкарыстанай літаратуры

- 1 Benton, M. Literary Biography: an introduction / M. Benton. – Hoboken : Wiley-Blackwell, 2009. – 280 p.
- 2 Коптева, Э. И. Традиции риторической биографии в «греческой повести» Д. И. Фонвизина «Каллистен» / Э. И. Коптева // cyberleninka.ru [Электронный ресурс]. – 2011. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/traditsii-ritoricheskoy-biografii-v-grecheskoy-povesti-dm-fonvizina-kallisfen>. – Дата доступа: 03.10.2020.
- 3 Журбина, Е. И. Искусство очерка / Е. И. Журбина. – Москва : Сов. писатель, 1957. – 221 с.
- 4 Карамазаў, В. З вясною ў адным вагоне : аповесці, эсэ, дзённік / В. Карамазаў. – Мн : Юнацтва, 2002. – 397 с.
- 5 Лукашук, А. Сьлед-матылька. Освальд у Менску / А. Лукашук. – Прага : Радыё Свабода, 2011. – 390 с.
- 6 Абрамовіч, П. Рэвізія Освальда, БССР і лепідэптаралогіі / П. Абрамовіч // Наша ніва [Электронны рэсурс]. – 2012. – Рэжым доступу: <http://nn.by/?c=ar&i=68156>. – Дата доступу: 07.04.2014.

Т. А. ФІЦНЕР

(г. Гомель, ГДУ імя Ф. Скарыны)

ВЯЛІКАЯ АЙЧЫННАЯ ВАЙНА Ў АДЛЮСТРАВАННІ А. БРАВА: НА ПРЫКЛАДЗЕ АПОВЕСЦІ “ДАРАВАННЕ”

У артыкуле разгледжана аповесць А. Брава “Дараванне”. Мэта даследавання – прасачыць спецыфіку асэнсавання пісьменніцай тэмы Вялікай Айчынай вайны на сучасным этапе развіцця айчынай прозы; прааналізаваць уплыў вайны на стасункі нашчадкаў “пераможцаў” і “пераможаных” у гэтай трагедыі, паказаць маральную адказнасць галоўнай гераіні аповесці, беларускі, што жыў у Германіі, перад хворым Гансам, былым салдатам вермахта, выявіць яе прычыны. Аповесць А. Брава не разглядалася айчыннымі літаратуразнаўцамі ў прапанаваным аспекце.

Тэма Вялікай Айчыннай вайны практычна не даследуецца сучаснымі беларускімі пісьменнікамі. Гаворка ідзе пра аўтараў-празаікаў. Прычын гэтаму некалькі. Асноўная з іх, на наш погляд, тая, што практычна не засталася жывых сведкаў гэтай трагедыі XX стагоддзя. Для пісьменнікаў (І. Шамякіна, Я. Брыля, І. Мележа, М. Лынькова, В. Быкава, І. Пташнікава, І. Чыгрынава, А. Адамовіча, В. Адамчыка, У. Караткевіча, В. Казько, М. Стральцова і многіх іншых), што пабачылі вайну на свае вочы (на фронце ці ў акупацыі, дарослымі ці ў дзяцінстве), яна была звыклай, вядомай. Для пісьменнікаў, дзяцей і ўнукаў беларусаў, на жыццё якіх выпала вайна, яна таксама, хоць і апасродкавана, была “сваёй”, бо гучала ва ўспамінах дзядоў і бацькоў пры кожным застоллі на кожным сямейным (і не толькі) свяце і стала часткай жыцця.

Што да жаночай традыцыі ў асэнсаванні тэмы Вялікай Айчыннай вайны, то яна зусім не прадстаўнічая ў айчынным мастацтве слова. Узгадаць хіба можна А. Васілевіч. Прынамсі, толькі гэтая пісьменніца ўзгадваецца ў “Гісторыі беларускай літаратуры XX стагоддзя” [1, с.15]. Да тэмы вайны пісьменніца звярнулася ў некаторых апавяданнях, не абышла яе і ў тэатралогіі “Пачакай, затрымайся” (1972). У гэтым кантэксте нельга не ўзгадаць мастацка-дакументальны твор С. Алексіевіч “У вайны не жаночы твар” (1985).

На дадзеным этапе развіцця беларускай жаночай прозы цяжка ўзгадаць пісьменніц, якія б звярталіся да мастацкага асэнсавання тэмы Вялікай Айчыннай вайны. Тым больш цікавай падаецца спроба А. Брава. Маецца на ўвазе яе апавесць “Дараванне” [2], да разгляду якой мы і звернемся ў дадзеным даследаванні.

Дзеянне ў творы разгортваецца на пачатку XXI стагоддзя ў Германіі, краіне, якая распачала Другую сусветную вайну і прайграла яе. Галоўная гераіня твора, беларуска Ларыса Вашкевіч, ад імя якой і вядзецца апавед у творы, апынулася ў гэтай краіне мэтанакіравана. Яна выйшла замуж за немца Ральфа Крауза, карыстаючыся паслугамі шлюбнага агенцтва, каб забяспечыць будучыню сваёй дачцэ Светцы (даць магчымасць жыць у эканамічна развітай краіне і магчымасць атрымаць лепшую медыцынскую дапамогу – у дачкі спадчынная міяпія). Муж Ларысы і бацька яе дачкі засіліўся ў сярэдзіне 90-х, пасля таго, як “прайграўся блатным”, якія “вынеслі з кватэры маці тэлевізар, мэблю, яе і Светчыны рэчы” [2, с. 16].

З Ральфам дажывае свой век яго васьмідзесяцігадовы бацька, Ганс, былы салдат вермахта, што “пакутуе на хваробу Альцгеймера” [2, с. 11]. Яго доглядам якраз і займаецца Ларыса, якая з’яўляецца афіцыйнай сядзелкай хворага, за што атрымлівае “штомесячную дапамогу” [2, с. 12] з бальнічнай касы.

Завязка дзеяння ў творы ўкладваецца ў адзін сказ: “Ганс знік апоўдні” [2, с. 7]. Як выяўляецца ў працэсе чытання, гэта не першая яго спроба ўцёкаў. Некалькі гадзін пошукаў старога складаюць асноўны сюжэт апавесці. За гэты час Ларыса ўзгадвае важныя акалічнасці свайго пражывання ў Германіі і ключавыя моманты жыцця на радзіме. Аўтарка тут скарысталася прыёмам рэтраспекцыі, чым значна пашырыла і часавыя, і прасторавыя межы твора.

Ведаючы, што Ганс браў удзел у Другой сусветнай вайне, гераіня спачатку дапускае, а потым і ўпэўніваецца ў тым, што былы салдат вермахта знаходзіўся падчас баявых дзеянняў у яе на радзіме: “Зрэшты, бывалі ў Ганса і моманты яснасці...” [2, с. 20]. Тады стары радаваўся прысутнасці Ларысы ў доме, рабіў ёй падарункі, распытваў “пра дом, мясціны, дзе нарадзілася” [2, с. 20], пра “невялікі беларускі горад” [2, с. 20].

Праз некаторы час гераіня ўжо напэўна ведае, што Ганс падчас Вялікай Айчыннай вайны знаходзіўся на Беларусі, якраз у яе родных мясцінах. Хворы палюбіў спавадацца лютэрку, якое ўспрымаў, як жывога субяседніка, якому і распавёў пра вайну, агучыўшы “назву з дзяцінства знаёмага ёй горада...” [2, с. 24]. За ўдакладненнямі Ларыса звяртаецца да Ральфа, які пацвярджае сказанае Гансам лютэрку і зазначае, што “бацьку забралі ў вермахт у маі сорок чацвёртага і накіравалі на Усход <...>. Бацька ўсяго два месяцы праслужыў у тылавым гарнізоне дзесьці недалёка ад Мінска, потым быў цяжка паранены пры

адступленні, і вайна для яго скончылася” [2, с. 24]. Сказанае мужам не супакойвае ўражлівую па натуре беларуску, яна хоча ведаць усю праўду пра мінулае Ганса, а датуль не ўпэўненая, ці зможа і надалей даглядаць хворага былога акупанта, бо ў гады акупацыі яе сям’я пацярпела ад фашызму. Яна прызнаецца суайчынніцы-эмігрантцы, “што калі Ральф не здасць старога ў багадзельню, яна сядзе, кіне ўсё...” [2, с. 28]. Аднак суайчынніца Лада не разумее ўнутраны стан Ларысы, не падтрымлівае яе ў такім рашэнні, пераводзіць праблему ў матэрыяльную плоскасць, навучаючы, што патрэбна зрабіць, каб дзяржава плаціла болей за догляд “маразматыка”: “Падавай на другую ступень па доглядзе, раз ён у цябе такія фінты выдае. <...> Можаш і на маральны ўрон спаслацца, гэта таксама добра прадаецца. Маўляў, ты беларуска, цябе ўсё гэта нервуе. У немцаў комплекс віны з-за той вайны, яны гатовыя ўсім кампенсаваннем плаціць” [2, с. 29]. Не разумее Ларысу і дачка-псіхолаг, якая ўказвае на клінічную ўражлівасць маці і даводзіць, што наогул “гісторыя поўная жахаў” [2, с. 33].

З палёгкай прымае Ларыса рашэнне Ральфа здаць Ганса “ў дом састарэлых”. Важкім аргументам для мужа-немца ў прыняцці такога рашэння быў кошт за электрычнасць: Ганс, ноччу будуючы свае “ўкрыцці”, паліў святло. Па логіцы рэчаў, павінна наступіць чаканая развязка, такі своеасаблівы хэпі-энд, у прыватнасці для галоўнай гераіні-творца. Для яе адпадае неабходнасць выбару. Больш таго, ёсць шанс нарэшце ўпэўніцца, што “іх з Ральфам шлюб – усё ж такі не суцэльная бухгалтэрыя” і “трымаецца не на вар’яцтве Ганса ў якасці адзінага фундамента” [2, с. 27]. Але падзеі ў аповесці адбываюцца па іншаму сцэнарыю (сюжэт развіваецца нечакана). Хэпі-энд у пэўнай ступені прысутнічае, але абсалютна іншы... Душэўнай палёгкай пасля таго, як Ганс адвезены ў дом састарэлых, у Ларысы не наступае.

Расставіць усе кропкі над “і”, разабрацца, хто кім быў у час вайны, скласці ўсе пазлы ў адну карціну гераіні дапамагае выпадкова знойдзены дзённік Ганса. Як выявілася, прыезд Ларысы (так падобнай на іншую беларускую дзяўчыну Зосю) абудзіў у старога немца ўспаміны пра далёкае мінулае, пра дадзеную сабе клятву, падштурхнуў яго да пастаянных уцёкаў з дому з мэтай адпомсціць паліцаю, вінаватаму ў спаленні жыхароў беларускай вёскі (“Неўзабаве пасля размовы пра беларускі горад у яго і ПАЧАЛОСЯ” [2, с. 21]).

Як бачна з тэксту, у кожнага з герояў (Ларысы і Ганса) свая вайна. Ларыса ведае вайну найперш з успамінаў уласнай бабулі, якая хавалася ў балоце з трыма дзецьмі, у той час як гарэла вёска, каб не быць спаленай жыўцом, а нямецкія салдаты і паліцаі “прачэсвалі лес, метр за метрам” [2, с. 29]. Малодшы з дзяцей, двухмесячны хлопчык, задыхнуўся ад смочкі грудзей, якую яму пхала бабуля, каб заспакоіць плач. Такая цана выратавання сям’і бабулі, у тым ліку і бацькі галоўнай гераіні, які жыву па метрыках свайго памерлага брата-немаўляці, бо яго дакументы згарэлі ў хаце падчас той аблавы. “І цяпер, калі кармлю ды пераапрапаю Ганса, я ўвесь час думаю: а раптам ён быў у тым лесе?” [2, с. 30]. – дзеліцца сваімі перажываннямі Ларыса з суайчынніцай-эмігранткай Ладай.

Дзённік Ганса адкрывае Ларысе іншую праўду пра вайну, убачаную і зафіксаваную ворагам, для якога гэтая вайна таксама сталася трагедыяй. Яна даведваецца, што той насамрэч быў у 1944 годзе ў яе родных мясцінах, але шкоды мясцовым жыхарам не чыніў, а, наадварот, папярэдзіў пра небяспеку жыхароў вёскі, у якой кватараваў яго гарнізон: “Заўтра тут будзе... айнзацгрупе” [2, с. 20]; а таксама пра асабістую трагедыю Ганса, якую ён пранёс праз усё жыццё: “так я ў апошні раз убачыў Зосю... і яе маці, і маленькага брата... вочы Зосі былі шырока адкрытыя... і абсалютна пустыя... як неба, якое ў іх адлюстравалася... <...> напэўна, яна нават не паспела спалохацца... <...> мне казалі: тое заслуга паліцэйскага з мясцовых” [2, с. 62]. Так, паступова Ларыса разумее, што за чалавека яна даглядала, так прыходзіць дараванне, і высыпяе рашэнне забраць Ганса з дому састарэлых.

Ганс ведае вайну як непасрэдны яе ўдзельнік. Разумеючы, што губляе памяць, ён паспявае занатаваць успаміны пра вайну ў дзённіку, які захоўвае пад матрасам у сваім ложку. З дзённікавых запісаў паўстае вобраз 17-цігадовага немца, зусім яшчэ дзіцяці, якога супраць яго волі забіраюць у войска “для праходжання службы па абароне Рэйха ад ворагаў” [2, с. 59]. Адмовіцца ён не можа, бо гэта будзе каштаваць жыцця не толькі яму, але і яго маці,

якую ён вельмі любіць. Назіраючы за дзеяннямі свайго гарнізона ў Беларусі, Ганс задаецца пытаннем, агучваць якое небяспечна: “Ці значыць гэта, што мы – злачынцы?” [2, с. 60]. На Беларусі Ганс знаходзіць сваё “першае і адзінае” каханне, светлавалосую шэравокую Зося, якую не можа выратаваць, хоць і робіць для гэтага ўсё магчымае. На востраў у балоце, “дзе жыхары вёскі звычайна хаваліся” [2, с. 63], немцаў завёў паліцай з мясцовых. “Я пакляўся сабе, што высачу яго...” [2, с. 63]– занатавана ў дзённіку Гансам. Гэтую ідэю-фікс абудзіла ў ім прысутнасць у доме Ларысы, менавіта таму Ганс увесь час некуды імкнуўся з дому, а ў яго руках заўсёды было нешта драўлянае: кол з чыёйсьці агароджы альбо драўляная калодка для абутку. Сімвалічна, што асноўнае дзеянне ў аповесці адбываецца 9 мая.

Здаецца, што новага можна сказаць пра Вав, тым больш чалавеку, які не перажыў яе асабіста? Акцэнт у творы А.Брава ставіцца менавіта на сучаснае бачанне вайны, асэнсаванне яе “з часавай адлегласці” асобнымі прадстаўнікамі “пераможаных” і “пераможцаў”. У “Дараванні” практычна няма паказу баявых дзеянняў, жанчына-аўтар даследуе сферу чалавечых зносін, яе цікавіць маральны аспект праблемы (у дачыненні да канкрэтных удзельнікаў вайны), магчымасць/ немагчымасць стасункаў паміж людзьмі, што былі ворагамі ў сілу гістарычных абставін. Некалькімі штрыхамі аўтарка абазначыла ўсе праблемы нашага народа-пакутніка, што апынуўся пад акупацыяй: спаленыя вёскі, расстраляныя яўрэі, партызанскія атрады, здраднікі-паліцаі. Разам з тым жыццё працягвалася, а ў ім знаходзілася месца каханню. Письменніца даводзіць, што чалавечая любоў, спагада можа праяўляцца ў самых, здавалася б, непадыходзячых для гэтага месце і часе.

Такім чынам у аповесці А.Брава “Дараванне” прадстаўлена бачанне вайны “пераможанымі” і “пераможцамі”, і, як вынікае з твора, адносіны да вайны ў іх аднолькава адмоўныя.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Андраюк, С. А. Проза / С.А. Андраюк // Гісторыя беларускай літаратуры ХХ стагоддзя. У 4 т. Т. 4, кн 1. 1966–1985 / НАН Беларусі, Аддз-не гуманітар. навук і мастацтваў, Ін-т літ. Імя Я.Купалы; Навук. рэд. У. В. Гніламёдаў, С. С. Лаўшук. – 2-е выд. – Мінск : Бел. Навука, 2004. – С. 8–31.

2 Брава, А. В. Дараванне=Прощение=Vergebung : аповесць / Алена Брава; пер. на ням. мову Андрэ Бёма. – Мінск : Выд. дом “Звезда”, 2013. – 208 с.

І. А. ХОРСУН

(г. Гомель, ГДУ імя Ф. Скарыны)

СІМВАЛ “ПТУШКІ” Ў СПАВЯДАЛЬНЫХ ЛІРЫЧНЫХ ТВОРАХ ЯНА ЧЫКВІНА

Аўтар аналізуе лірычныя тэксты зборніка «Светлы міг» і празаічныя тэксты «Трохкрылых птушак» Яна Чыквіна, вылучае метафары, праз якія паэт спавядае пра свой родны край, сваё дзяцінства, пра блізкіх людзей, пра веру і непадзельную любоў. Вылучае сімвал «птушкі» як агульны вобраз твораў Я. Чыквіна, звязно, якое спалучае яго творчасць. Прыведзены прыклады нештампаваных вобразаў, праз якія чытач пранікаецца глыбокай адчувальнасцю паэта.

Дух часу, менталітэт народа, умовы і праблемы яго развіцця пасцігаюцца праз літаратурную спадчыну краіны. Асноўным стыльвым напрамкам беларускай літаратуры застаецца рэалістычны. У творах адлюстравана сапраўднае жыццё з усімі яго клопатамі і перашкодамі, шчассямі і няўзгодамі. Пазнаць сябе і больш дасканала адкрыць сусвет дапамагае рэалістычная паэзія белавежцаў.